

Клавдія КОЛЕСНИК, Тамара ЗОТЬКО

МЕТОДИЧНІ ЗАУВАГИ ДО ВИВЧЕННЯ КАЗКИ В. ШЕВЧУКА «ПАННА КВІТІВ»

Слово має свій ґрунт, свою землю, своє коріння. Має свою отчину кожен майстер письменства, кожен його твір. Як важливо вчителю не тільки переповісти зміст, з'ясувати сюжет і образи, а й дійти до суті твору, його болю чи радощів, спробувати збагнути, як це все і народилося. Не дарма кажуть: хочеш збагнути митця – їдь на його батьківщину. Там озветься до тебе і стежка, якою ходив майстер, і дерево, посаджене ним, і книги, які гортав своєю рукою, і сусіди чи нащадки, котрі бережуть якусь подробицю з його життя, просто спогад про людину, її вподобання.

Творців не для себе, не для свого хутора чи вулиці, а для народу, для світу немало народила й підтримувала наша житомирська земля [3, с.4].

Саме житомирська земля подарувала нам великого майстра слова, автора багатьох книг, дослідника і перекладача Валерія.

До програми, затвердженої Міністерством освіти і науки України: Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (Автори Р. В. Мовчан, Н. В. Левчик, О. А. Камінчук, М. П. Бондар, О. Б. Поліщук, М. М. Сулима, Л. П. Шабельникова, В. М. Садівська. Керівник проекту М. Г. Жулинський. За загальною редакцією Р. В. Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201с.), введено творчість Валерія Шевчука. У 5 класі для додаткового читання передбачено книгу «Панна квітів», у 12 класі для текстуального вивчення винесено повість-преамбулу «Дім на горі».

Вважаємо за доцільне ознайомити п'ятикласників із твором «Панна квітів» В. Шевчука на уроках літератури рідного краю, а не оглядово, оскільки в програмі для 12-річної школи збережено рубрику «Література рідного краю», започатковану доктором педагогічних наук, професором, членом-кореспондентом АПН Н. Й. Волошиною. Саме уроки літератури рідного краю передбачають вивчення кращих творів місцевих письменників із неодмінним урахуванням вікових особливостей учнів. Сподіваємося, що вивчення казки «Панна квітів» Валерія Шевчука саме таким чином не зменшить значимості постаті автора, який надзвичайно тепло й з любов'ю пише про рідне місто: «Для мене особисто Житомир – місто моєї душі. В глибокій долині, між мальовничих горбів, саме там, де вливається в Тетерів річка Кам'янка, стоїть невелика хата, біля якої росте три могутніх дуби. Їх посадила на згадку про себе ще моя баба – було це 1925 року.

Тут завершив життя мій дід, який ходив до Житомира з драбинкою і засвічував міські ліхтарі. Тут прожив своє життя і мій батько. Звідси пішов я в світ, пронісши образ цього дому в серці, і мене завжди вабить сюди повернутися. І щоразу я сюди повертаюся. Тут, у цій хатці, написано більшість моїх творів, переважно вони про Житомир і про його людей. Отже, для мене ця хата – осереддя землі. Любов до цієї хати, це я знаю напевне, розбудила в мені любов до міста і до всього зеленого світу» [5,с.17].

Для практичного використання пропонуємо словесникам розповідь про письменника.

Народився він 20 серпня 1939 року в родині шевця Олександра Івановича Шевчука. Про свого батька в автобіографії він скаже так: «Був великий трудівник, і я ніколи не пам'ятаю його при безділлі – і після роботи сидів на своєму пасастому стільці і шив взуття, бо жили ми дуже бідно. При роботі вельми любив, коли мати читала йому українську класику, улюбленими його письменниками були І. Нечуй-Левицький та Панас Мирний. Отак вони допізна засиджувалися: він шевцював, а мати йому читала.

Я згадую цей факт, бо він пробудив у мені інтерес до української літератури».

Книга для Валерія була безкорисливим, щирим і незрадливим, очищувальним і розумним приятелем.

А першою книгою, яка найбільше йому сподобалася, була «Читанка» Миронова. Особливо сильно його вражали в ній переспів Б. Грінченка «Лісового царя» Гете і Грінченкова «Олеся».

У шкільні роки (а навчався він спочатку у 12-ій початковій школі, а потім у 32-ій) захоплювався географією та геологією. Відвідував гурток геологів при обласній станції юних натуралістів. А його колекції були представлені на Всесоюзній сільськогосподарській виставці. Тому після закінчення школи у 1956 році мріяв стати геологом. Не вдалося. Але мрія вчитися не покидала його: все більше і більше вабила українська філологія, власне, літературознавство.

Сімнадцятилітнім Валерій почав розуміти й вивчати українську літературу за методологією І. Франка, а Г. Сковорода став для нього учителем філософії [5,с. 225 – 226].

Влітку 1958 р. став студентом історико-філологічного факультету Київського державного університету, витримавши конкурс з дванадцяти осіб на місце. Жив упроголодь, бо грошей з дому присилали не могли [1,с.185].

Друкуватися В. Шевчук почав, коли навчався в Київському університеті. Серед його творів багато історичних і філософських. Переважно це «дорослі» книжки. За роман «Три листки за вікном» отримав Шевченківську премію – найвищу письменницьку

нагороду в Україні. Є у Валерія Шевчука «дитяча» збірка казок «Панна квітів», написана для дочок – Мирослави та Юліани. Тут живе і дівчинка Зеленоочка, і Димко, а ще Дівчинка, яка шукала маму, є там Місто, у якому не ростуть квіти... і ще багато чого цікавого [2,с.22].

Твори В. Шевчука перекладено польською, словацькою, угорською, вірменською, грузинською, казахською, молдавською, російською, білоруською, литовською, португальською, болгарською, німецькою мовами.

У своєму творчому доробку В. Шевчук має багато книжок. «Бери вершину, матимеш середину» – девіз письменника [1,с.184].

Переходячи до текстувального вивчення казки «Панна квітів» Валерія Шевчука, зупиняємося на задумі автора щодо написання книги «Панна квітів». Казки моїх дочок.

«Історія складання її цікава, і я хочу її розповісти, щоб був зрозумілий підзаголовок: "Казки моїх дочок".

Якось підійшла до мене тоді шестирічна дочка Юліана і каже:

- Тату, ось ти письменник, а ми не знаємо який!
- Звісно, не знаєте, – відповів я. – бо я дорослий письменник, тобто пишу для дорослих. Виростеш і прочитаєш мої книги.
- А чому б тобі не написати книги для нас, – сказала й старша моя дочка Мирослава. – А то всі знають, який ти письменник, а ми, твої діти, й не знаємо.

Я задумався: а може, й справді узяти й написати книгу казок, адже ми, дорослі й діти, потайки тягнемося до казки: мріємо – і це казка, сподіваємося – і це також казка. Але щось мене й стримувало.

– Боюся, – сказав своїм дочкам. – Дорослим писати легше, як дітям. Дітям треба писати по-особливому.

– Хочеш, ми тобі допоможемо? – сказала Юліана. – Он у мене в зошиті вже написано кілька казок, але так – по-дитячому. Візьми й перепиши, як це письменники роблять по-дорослому.

– І я тобі хочу допомогти, – сказала Мирослава.

І ми почали. Разом вигадували героїв (імена придумували дівчатка, і всі мої спроби щось і собі тут докинути відмігалися категорично), разом обмірковували, як героям поводитись у тій чи іншій історії. Поступово в моїй уяві почали вимальовуватися Бігунець та Котило, Панна квітів із жовтим тюльпановим полем, Чотири сестри, дивне Місто, де не ростуть квіти, Дівчинка, яка шукала маму. Я захопився, і за літо, бо пишу передусім улітку в маленькій батьківській хаті в Житомирі, на околиці, де річка Кам'янка впадає в річку Тетерів, написав оцю книгу, яку дівчатка вирішили назвати «Панна квітів» (бо це так урочисто звучить!) і до якої я додав підзаголовок: «Казки моїх дочок»[6,с.5-6].

Пропонуємо фахівцям модель уроку за твором В. Шевчука «Панна квітів».

Доброта врятує світ
Добрі справи похвальби не потребують

В. Шевчук.

Мета: знайомити учнів із літературою рідного краю, зокрема казкою

В. Шевчука «Панна квітів».

Працюючи над змістом твору, виробляти в дітей уміння відтворювати прочитане, розкривати духовний світ людини, розрізняти добро і зло, мудрість і недолугість; виховувати співчуття до страждань і людського болю.

Хід уроку

I. Мотиваційний етап

1. Добро і зло... Поняття древні, як саме життя. Як часто вони виходять на поєдинок одне з одним. Боротьба між ними тривала й жорстока. Та все ж перемагає добро. І всі казки, які ви читали, чули, – яскраве тому свідчення.

2. Згадайте і наведіть приклади тих казок, у яких добро перемагає зло.

(Відповіді учнів).

3. Дякую вам за відповіді й хочу підсумувати їх словами Ліни Костенко:

І хто б там що кому не говорив,

А згине зло і правда переможе.

II. Оголошення теми і мети уроку

1. Готуючись до сьогоденного уроку, ви прочитали казку В. Шевчука «Панна квітів». Ваші знання, життєвий досвід дозволяють зробити висновок про те, що в цьому творі теж іде боротьба між добром і злом.

2. Спробуймо, працюючи з текстом казки, з'ясувати, хто ж із героїв твору уособлює добро, а хто – зло. Вирушаймо в країну, де добрі справи похвальби не потребують. А щоб мандрівка відбулася, уявімо й відчуймо все, що прочитали.

III. Реалізація завдань уроку

1. Якою ви побачили Зеленоочку на сторінках казки В. Шевчука? Відповіді доповнюйте, зачитуючи уривки з твору.

Ця дівчинка, що про неї поведемо мову, жила, може, не в нашому часі і, може, не на нашій землі, як і всі, хто живе в казковому світі. Носила вона зелене платтячко, таке старе, що мусила його щоранку зашивати травою. На голові в неї була хустина, схожа на пелюстку, і світилася та хустина між травами, як голуба квітка.

Мала та дівчинка ледь-ледь кирпатий носик, від чого обличчя її здавалося трохи здивоване, і назвали б її люди простою, коли б не її очі. Були вони величезні й зелені, і коли хто придивлявся до них, то здавалося, що то не очі, а зірки якісь особливі світаються. Щось там таке промінилось у них і тріпотіло, таке щось цікаве й славне світилося й жевріло, що годі було не всміхнутися до тієї дівчинки й не захогіти погладити її ніжно по голові.

А ще та дівчинка не мала власної хати, не знала ні тата, ні мами, а все кудись ішла, без кінця мандруючи по світі. І це не тому, що вона була така походяча і не могла всидіти на місці, а через химерну свою вдачу [6,с.103].

2. Чи відповідає образ Зеленоочки, створений письменником, тому, який постав у вашій уяві на початку роботи над змістом твору?

3. Дівчинка мандрувала, мала химерну вдачу. Вузька стежка привела її до діда. Що ми про нього дізналися?

4. Чому дід погладив по голові дівчинку?

(Дідова душа щось відчувала, бо очі дівчинки були наповнені любов'ю).

5. Чому старий стривожився, коли почув, що дівчинка любить дивитися на квіти?

(Боявся, щоб не дізналася про його «добрі» справи)

6. Індивідуальне завдання для учнів, які мають текст твору.

Виписати в зошити описи очей Зеленоочки та діда Кріноса.

Крінос: "Тоді запалилися очі старого якимсь дивним вогнем. Він позирнув на мала так, що в неї мимохіть зашкрябало щось у п'яточці..." [6,с.108].

"І засвітився в його очах такий вогник, який завжди засвічується в ката, коли він полює на птаха чи мишу" [6,с.109].

7. Про що свідчать ці описи?

8. Чому в очах діда палахкотів вогник ката, про що, на вашу думку, він міг говорити?

(Що дід говорить неправду).

9. Як називав себе дід? Кому він співчував? Які квіти були найбільше до вподоби старому?

(Квітковий батько. Співчував бідним, знедоленим, сиротам і покинутим. Любив тюльпани).

10. Одна з легенд розповідає, що в золотистому, щільно зімкнутому бутоні тюльпана певний час перебувало людське щастя, і ніхто не міг дістатися до нього, хоча й намагалися різними способами.

А як ви думаєте, чи отримали щастя ті знедолені, яких Крінос перетворив у жовті тюльпани?

Свої думки підтвердіть рядками з тексту казки.

Зеленоочка вже доходила до тюльпанового поля. Велике й неозоре, воно було покрите пишним цвітом. Але не цвіт уразив дівчинку, а те, що побачила вона під поверхнею землі тисячі і тисячі зігнутих і скорчених людей, тисячі звернених угору облич, з ротів яких і виростали жовті квіти. Тисячі скручених, але й зведених рук, котрі хотіли прорізати землю і не могли, тисячі скручених спин і підтиснутих ніг. І почула Зеленоочка тисячний стогін з тисяч грудей. І був він глухий і затамований, бо роти в тих людей були заліплені тюльпанами. Тисячі людей безперервно плакали, і сльози котилися по брудних, спотворених гримасами чорних обличчях [6,с.129].

11. Що відчула дівчинка, побачивши тюльпанове поле? Спробуйте передати ці почуття від її імені.

12. Коли Зеленоочці не подобалися господарі, у яких вона служила, дівчинка їх покидала. Чому вона не вчинила так цього разу?

(Вона залишається, щоб допомогти людям).

13. Звернімося до тексту, щоб довести, що цей вибір був усвідомлений.

Цей дивний, дивний сон, – казала Зеленоочка, – ця незвичайна долина тюльпанів, де не співають, ні цвіркуни, ні пташки... Чогось мені страшно повертатися і до тієї критої очеретом хатини... І немає нікого, зовсім нікого, з ким могла б я порадитися. Слухайте, квіти й зілля! Після того, що я побачила і знала, не можу я бути серед вас весела. Чомусь смуток поселився у моєму серці, як черв'як у яблуку. Я не можу забути те жовте поле, хоч це так легко: узяти й забути... Тут щось негаразд, бо квіти мусять бути веселі, на те вони й квіти. Мусять бути веселі трави й дерева, бо всі вони зелені і дають плоди. Щось я не розумію в цьому, і щось мене турбує...

Я багато земель обійшла, Димоньку. І скрізь квіти були як квіти, і відчувала я, що справно вони живуть і все на землі гаразд. Я наймалася на службу, і хоч скрізь мене проганяли, не мала я ні до кого лихого серця – така вже я народилася, щоб по землі ходити, і тільки вдаю, що наймаюся до когось. Насправді я перевіряю, чи скрізь однаково й гарно світить сонце, чи однаково гарні пісні співають пташки і цвіркуни і чи скрізь я можу вільно й радісно сміятися.

– А що ти їси? – спитав Димко.

– Мені не треба їсти, Димку, хіба пити. І п'ю я росу, Димоньку, власне, вона сама наливається в мене, коли сплю.

– То ти не проста дівчинка, Зеленоочко? Ти якась дивна...

– Я – це я, Димоньку. І мені завжди здавалося, що я таки проста дівчинка. Скрізь це було так, і тільки на вашій землі я

занепокоїлась. Щось дивне й негарне тут відбувається. Скажи мені, Димку, – мовила вона і знову погладила чоловічка по голові. – чи правда те, що мені приснилося?

– Я не знаю, що тобі приснилося, – сказав Димко, приплюсуючись від задоволення.

– Чи правда, що те тюльпанове поле – перетворені у квіти люди? [6,с.124,125].

14. Мурашки Мунько і Вунько не могли для себе з'ясувати: хто ж Зеленоочка – фея чи ні?

Які думки щодо цього маєте ви?

(Людина, допомагаючи іншим, стає чарівником)

15. То як же Зеленоочці вдалося врятувати людей? (Переказ епізоду казки).

Зеленоочка ступила крок наперед і простягла руку. І на той її помах заворушилося тюльпанове поле. Тисячі тисяч ротів виплюнули раптом пророслі з рота жовті тюльпани, і ті злетіли вгору, наче водограй. Тисячі тисяч рук прорвали нарешті землю, і дощ полив по їхніх почорнілих тілах. І здалося від того, що всі вони плачуть чорними слізьми, це був найрадісніший плач, що його чула Зеленоочка. Адже знову вони стали людьми, знову могли рухатися і радіти сонцю. Можливо, через те підвели вони руки вгору, назустріч дощу, і той мив їх і мив – відтак затанцювали всі разом, викидуючи щасливо руками й ногами, і зі щасливим сміхом та плачем жадібно пили і дощ, і сонце, що щедро на них лилися [6,с.132].

16. Які перетворення відбулися у кінці твору?

(Крінос – величезний камінь; вуж – пасок з мідною пряжкою; тисячі тюльпанів – на людей)

Отже, як і в кожній казці, добро перемагає зло. Але для цього потрібно докласти багато праці, терпіння, любові. Саме це й допомогло маленькій дівчинці перемогти сильного чоловіка, чарівника.

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап

1. Димко, розмовляючи зі старим Кріносом, сказав: «Але хіба неправда, що коли чоловік добрий, то його й хвалити не треба, а хвалять тоді, коли хочуть сховати щось негарне?»

Чи справедливими виявилися ці слова щодо Кріноса і Зеленоочки? Думки свої обґрунтуйте.

2. Складання кросворда із ключовим словом «Добро»

				Д	И	М	К	О	
			С	О	Н				
		Н	Е	Б	О				
			Г	Р	У	Ш	А		
С	Е	Л	Е	Н	О	О	Ч	К	А

- 1) Вірний слуга Кріноса.
- 2) Хто допоміг Зеленоочці зрозуміти сутність Кріноса?
- 3) Що раділо звільненню людей?
- 4) Дерево, що розмовляло із Зеленоочкою.
- 5) Ім'я головної героїні казки.

3. Оцінювання учнівських відповідей.

V. Домашнє завдання

Виконати одне із завдань.

1. Скласти літературний диктант за змістом казки «Панна квітів».
2. Усний твір-роздум «Якби Зеленоочка жила сьогодні...»
3. Скласти уявний діалог із Зеленоочкою чи дідом Кріносом.

Зауважуємо, що «урок з національної літератури повинен проводити лише глибоко патріотичний, методологічно й методично компетентний, естетично розвинений учитель, який заговорить про українську літературу новою мовою – без дидактичних наголосів, трафаретних академічних фраз, вправно диригуватиме взаємозацікавленим діалогом з учнем, а також його діалогом з художнім текстом» [4,с.124].

Література:

1. Воевода З.Я. Українська література. Книга для вчителя: календарне планування та розробки уроків. 5 клас / Зіна Яківна Воевода. – К. : Грамота, 2005. – 224 с.
2. Гаврилук О. Подорож у казку // Урок позакласного читання у 5 класі за казкою В. Шевчука «Панна квітів» / Оксана Гаврилук // Дивослово. – 2008. – №1. – С.20 – 22.
3. Література і мистецтво рідного краю (Літературне краєзнавство Житомирщини) Методичні розробки та рекомендації для студентів-філологів і вчителів-словесників. – Житомир, 1991. – 142с.

4. Мовчан Р. Привчити до усвідомленого читання. Вивчення української літератури у 5 класі 12-річної школи / Раїса Мовчан // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004. – №5-6. – С.124.

5. Поліський дивосвіт. Література рідного краю: Житомирщина: Посібник-хрестоматія в 2-х ч. Ч.: Критичний огляд / За ред. канд. пед. наук С.О. Пультера. – Житомир, 2000. – 544 с.

6. Шевчук В.О. Панна квітів: Казки моїх дочок / Валерій Шевчук. – К. : Веселка, 1990. – 183 с.